

Тетяна МАРЧЕНКО,
orcid.org/0000-0002-2694-5315
кандидатка філологічних наук,
доцентка кафедри іноземних мов
Сумського національного аграрного університету
(Суми, Україна) tetiana_march@ukr.net

СУЧАСНІ УКРАЇНСЬКІ ПРОЗОВІ ТВОРИ

Сучасна українська література різноманітна та цікава як для українського читача, так і для тих, хто хоче більше дізнатися про розвиток українського суспільства протягом останнього століття. Поряд з оцифруванням життя людини в цілому читання художньої літератури залишається і сьогодні одним зі шляхів набуття знань, поповнення лексичного запасу, вивчення історії, частиною медитативної практики тощо.

На сьогодні читання літературних творів українських авторів має такі особливості, спричинені віком, характером професійної діяльності тощо:

1) відповідно до вікових особливостей людини (програма дошкільних закладів освіти, середньої школи, фахове читання у вищій школі);

2) визначається потребою кожного індивіда у читанні (психологічні особливості, виховання у родині тощо);

3) професійною діяльністю (критики літератури, журналісти, перекладачі науковці та інші).

Часто всі ці етапи читабельності є або шляхами до читання протягом усього життя, або причиною спонтанного читання, яке часто є наслідком надмірного інформування (соціальні мережі, інтернет-канали).

Програмні шкільні твори з української та світової літератури часто не відповідають готовності учня до їхнього сприйняття. Зміст власне творів є часто апокаліптичним, трагічним, що не сприяє виробленню бажання читати більше. Обсяги прочитаного для школярів не відповідають часовим межам. Специфіка української дійсності, яку відображають автори, змушує часто відмовлятися від читання. Проте, з іншого боку, власне суспільство прагне такої літератури: бажання розібратися в новому історичному контексті, дослідити психологічні особливості характерів, відкрити нові жанри в українській літературі.

Твори української літератури змінилися, бо змінився світ та автори цих творів. Соціально-економічний розвиток української нації вплинув на світогляд авторів та на якість їхніх творів. Саме тому українська література багата своїми авторами: світовою Ліною Костенко, філософсько-політичною Оксаною Забужко, патріотично-історичним Василем Шклярком, універсальним Андрієм Кокотюхою, гуманно-психологічним Володимиром Лисом та багатьма іншими, хто творить сучасну літературу.

Звичайно, у творах сьогодні можна віднайти елементи журливо-апокаліптичні, хуторянсько-міщанські, але усі вони витікають із тих суспільних явищ, які й досі присутні в житті українців. Читаючи твори з таким наповненням, одні ними захоплюються, а інші дратуються, відкладаючи книгу, але кожен має вибір.

Ключові слова: сучасна українська література, письменник-прозаїк, читацька аудиторія, роман, психологізм, головний герой.

Tetiana MARCHENKO,
orcid.org/0000-0002-2694-5315
Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Foreign Languages Department
Sumy National Agrarian University
(Sumy, Ukraine) tetiana_march@ukr.net

MODERN UKRAINIAN PROSE

Modern Ukrainian literature is diverse and interesting both for the Ukrainian reader and for those who want to learn more about the development of Ukrainian society over the last century. Along with the digitization of human life in general, reading fiction remains today one of the ways to acquire knowledge, enrich vocabulary, study history, part of meditative practice, etc. Today, reading literary works by Ukrainian authors has the following features caused by age, the nature of professional activity, etc.:

1) in accordance with the age characteristics of the person (the program of preschool educational institutions, high school, professional reading in high school);

2) is determined by the need of each individual to read (psychological characteristics, upbringing in the family, etc.);

3) professional activity (literary critics, journalists, translators, scientists and others).

Often all these stages of readability are either ways to read throughout life, or the cause of spontaneous reading, which is often the result of excessive information (social networks, Internet channels, etc.). The program school works in Ukrainian and world literature often do not correspond to the student's/pupil's readiness to perceive them. The content of the works themselves is often apocalyptic, tragic, which does not contribute to the development of a desire to read more. The amount of reading for students does not meet the time limits. The specificity of the Ukrainian reality, which is reflected by the authors, often forces us to refuse to read.

However, on the other hand, its own society seeks such a literature: the desire to understand the new historical context, to explore the psychological features of the characters, to discover new genres in Ukrainian literature.

The works of Ukrainian literature have changed because the world and the authors of these works have changed. Socio-economic development of the Ukrainian nation influenced the worldview of the authors and the quality of their works. That is why Ukrainian literature is rich in its authors: universal Lina Kostenko, philosophical and political Oksana Zabuzhko, patriotic and historical Vasyl Shklyar, multi-functioned Andrii Kokotiukha, humane and psychological Volodymyr Lys and others, who create modern Ukrainian literature today.

Of course, in the works today one can find elements of zealous-apocalyptic, peasant-bourgeois, but all of them stem from those social phenomena that are still present in the life of Ukrainians. Reading the works with such a content, some of us are fascinated by them, and others are annoyed by putting aside the book, but everyone has a choice.

Key words: *modern Ukrainian literature, prose writer, readership, novel, psychologism, main character.*

Постановка проблеми. Розвиток української нації (побут, мова, реставрація історичних подій) сьогодні знаходить своє відображення у творах сучасних авторів. Навіть короткий опис літературних творів, різних за жанрами, стилем написання, є необхідною складовою частиною повного розуміння суспільних процесів, засвідчених в них, а отже, є джерелом пізнання українського етносу для будь-якого читача.

Зазвичай аналізу піддається окремий твір автора або творчість автора з багатьма його творами (наприклад, творчість Василя Шкляра є об'єктом таких літературознавчих досліджень: Наталія Андрійченко (2013) «Архетипологія роману Василя Шкляра «Чорний Ворон»»; Соломія Ушневич (Івано-Франківськ, 2015) «Осмилення національної ідентичності в романі «Залишенець. Чорний Ворон» Василя Шкляра»; Віталій Пономаренко (Київ, 2016) «Особливості індивідуального стилю роману «Маруся» Василя Шкляра»), що не дає можливості охарактеризувати розвиток сучасної української прози в цілому, ґрунтовно дослідити основні тенденції.

Метою статті є короткий аналіз окремих творів трьох сучасних українських письменників (В. Шкляра, А. Кокотюхи, М. Кідрука) як малої частини задля окреслення тенденцій розвитку літератури та мови в подальших ґрунтовних дослідженнях, показу тематичної різноманітності, читацьких уподобань, прогресу/регресу українського суспільства в цілому; показати жанрові авторські особливості. Аналізуючи твори, спробувати окреслити основні засади розвитку української прози ХХІ століття.

Твори Василя Шкляра (у цьому дослідженні лише два романи – «Самотній вовк» та «Чорний ворон. Залишенець») написано з величезною любов'ю до рідного слова. Поєднання простоти

мови з її красою пояснює надзвичайну легкість читання. Тематика творів надзвичайно широка – від побутових до філософсько-історичних. Глибокий психологізм в описі характерів досягається завдяки використанню епітетів, ідіом, зрозумілих для кожного українця: «Замість страшного бандита побачив хлопця років двадцяти п'яти з білявим волоссям і блакитними очима» (Шкляр, 2019: 19); «Пустивши бульби, Дереза розпружився й поволі пішов під воду, помандрувавши туди, де копошилися раки, а жаби згоряли від нетерпіння, кому б його дати цицьки» (Шкляр, 2019: 131).

Найвища насолода від найпростіших речей, невибагливість у побуті, всепрощення, самопожертва, непохитна любов до рідного краю, людей – це ті риси українського характеру, якими щедро прикрашено твори Василя Шкляра: «Але він, Коляда, готовий перейти туди (інший світ) хоч зараз, нехай лишень свята Богородиця заступиться за хлопців» (Шкляр, 2019: 258); «повернулася з оберемком соломи, яку розстелила в кутку на долівці й сказала, що тут спатиме пан» (Шкляр, 2019: 305); «Куліш хоч і збіг, зате виїшов густим, як каша... Карпунь засмачив його не тільки салом, а ще й ведмежою цибулею та грибами-зморшками» (Шкляр, 2019: 367); «Нічого... заросте, як на собаці» (Шкляр, 2019: 387); «вірна людина, що винесла б не тільки солі, а спекла б яйце на своїй долоні» (Шкляр, 2019: 415).

У романах про повстанський рух в Україні авторів без зайвого пафосу вдалося показати сталеві характери з першого погляду звичайних людей (як дівчат, так і хлопців, дорослих і зовсім юних). Абсолютна правдивість та реалістичність подій унеможливають авторську заангажованість: як би не хотілося щасливої розв'язки, саме життя її не пропонує. Саме така чесність викликає довіру, тверде переконання на прогресивний

розвиток українського суспільства без чітких закликів до цього: «У бою, казали хлопці, це була сатана, вона [Дося Апілат] рубала з обох рук, ординські голови сипалися, як кавуни, і в найгустішій ворожій лаві за нею залишалася кривава просіка» (Шкляр, 2019: 20); «сам десь винишпорив коротку шаблю-палаши і вихав нею так спритно й моторно, о та шабелька мерехтіла в його руці... Ходя виявився віртуозом рукопашної сутички...» (Шкляр, 2019: 134).

Людські характери та долі описано настільки вдало, наскільки це вимагає сюжетна лінія твору (виписано не лише зовнішність, але й побут, місце проживання, людське оточення), що дає читачеві абсолютно повну картину щодо особистості будь-якого героя: «Обриси звичайного льоха – з діжками, кадобами, суліями, глечиками та іншим начинням... найпотаємніший куточок бандитського схрону. Невеличкий стіл, ослінчик, а на столі – американська друкарська машинка «Ундервуд»» (Шкляр, 2019: 98–99).

Під час читання часто помітне звернення автора до Бога. Таким чином, деякі життєві моменти (щастя, розпач, війна, смерть, уникнення розправи тощо) є наслідком Божого провидіння, яке сам автор сприймає як найвищу міру справедливості.

Видається, що Василь Шкляр використовує російську мову із двох причин: 1) транслітерує її українською мовою – нівечить її, робить покручем-суржилом, можливо, у відповідь на те, як колись це відбувалося з українською мовою; 2) вкладає в уста комісарів цю мову, щоб таким чином ідентифікувати ворога («кацапидли, приходні»): «Очень даже любопитно. I что, только со свіньями разгаварівал па-руські?» (Шкляр, 2019: 84).

Василь Шкляр також виступає як прозаїк-романтик, який, попри життєві негаразди, біди та страждання, у своїх творах знаходить місце для опису моментів життя у злагоді, щасті, коханні. Такий шлях в описі складних для українців історичних подій дає час для емоційного перепочинку (часто напруження від описаних подій досягає найвищої точки), вкладає віру в те, що кохання вічне і не зникає ні від рішення партії, ні від відсутності домівки, ні від постійного чекання смерті: «Я люблю повій і якби я був жінкою, то теж, либонь, став би повією. Але я чоловік і люблю воювати...» (Шкляр, 2019: 91); «тільки чамрів од чистого повію волосся і тіла, відданого йому на поталу... пив силу з її грудей, і так вони ставали одним колобігом» (Шкляр, 2019: 15).

Відвертість еротичних сцен зачаровує і підносить дух, веде читача до чогось неземного, Божого.

Визначально, що місце коханню є завжди, навіть у найскладніші часи та за найсуворіших обставин: «Я слухав, як вона дихає, голубив її волосся і хотів, щоб ця ніч ніколи не кінчалася» (Шкляр, 2019: 281). Піднесення почуття кохання до жінки, втіхи від її фізичного тіла у романах Василя Шкляра – окрема тема для глибокого дослідження.

Так само, користуючись стійким переконанням, що на все воля Божа, Василь Шкляр показує абсолютну легкість ставлення вояків УПА до смерті. Увага до цієї події виражена лише фрагментами опису поховання побратимів, що знову підкреслює набожність православних людей. Більшості українських вояків було притаманне спокійне ставлення до смерті, лише наймолодші, зовсім юні хлопці не хочуть помирати, тоді як досвідченіші ніби граються зі смертю, ставлячи вільну Україну вище цього: «в цьому косоокому немає ні краплі страху, ніби він вирушав прямисінько в рай»; «не було у нас зовсім страху, він звітрився разом з надією» (Шкляр, 2019: 11).

Серед письменників-прозаїків Андрій Кокотюха вирізняється тим, що майстерно задовольняє потребу в літературі як дітей, так і дорослих. Можливо, це спричинено вимогами суто економічними: охопити якомога більшу частину читабельного населення, але, з іншого боку, погано написана книга ніколи не читатиметься. З іншого боку, така багатогранність письменницької роботи говорить про те, що автора цікавить, можливо, не тільки література як така, а й та аудиторія, до якої ця література спрямована. Письменник виявив себе дуже талановито у пригодницькому, детективному, історичному жанрах (для дітей: «Таємниця козацького скарбу» (пригодницький детектив), «Гімназист і Вогняний Змій»; історично-детективні твори : «Таємне джерело», «Вигнанець і чорна вдова» (одна із серії книг), «Життя на карту»; історично-патріотичні твори: «Червоний (без лінії фронту)»; трилогія «Чорний ліс», «Багряний рейд», «Біла ніч»), де історичні факти є тлом, де розвиваються події художнього твору.

Важливим є той факт, що історична правда і сьогодні бентежить різні покоління українських письменників. Народжений за часів радянської влади Андрій Кокотюха, як і старший Василь Шкляр, відчуває своєрідний «голод» за справжньою історією, заглиблюється у різні епохи, різні території України, соціальні шари населення, робить він це з однією метою – знайти правду, яка веде до справедливості.

В історичних романах Василя Шкляра та Андрія Кокотюхи ґрунтовно досліджено епоху: автентичні прізвиська вояків повстанської армії

(*Веремія, Дорош, Остап, Волошка, Клен*), назви предметів та будівель (*монтекрісто* (вид зброї), *ілюзіон*), географічних об'єктів (*Святославський яр, Латинський квартал*), прізвиська коней (*Мудей*), антропоніми (*барин, сищик, різночинець, праля*) цитування історичних документів тощо.

У романі «Життя на карту» основною дійовою особою є жінка, дружина слідчого. У такий спосіб автор реалізує популярну у ХХІ столітті тезу про гендерну рівність, де жінка веде розслідування та володіє чоловічою логікою та аналітичним розумом, розкриваючи злочин. Детективна історія, події якої відбуваються на старовинних вулицях Києва, пронизана етимологічними відступами автора про походження назви або про існування того чи іншого історичного об'єкта. Саме такі відступи допомагають зануритися в епоху початку ХХ століття, поностальгувати за втраченим аристократизмом, навіть пробудити у читача бажання до вивчення історії як місцевої, так і всієї країни.

Детективно-пригодницька проза Андрія Кокотюхи часто містить історичний опус (радянський період, старі київські вулиці, старі назви ігор, опис старовинних речей, визначальних особистостей, легенда про таємне джерело), що поєднує епохи, події, покоління людей. Така система формує у читача стійкі причинно-наслідкові зв'язки, що допомагає сприйняти твір, розширюючи його межі. Авторська закоханість в історію знаходить своє відображення й у дитячих творах (пригодницько-детективна повість «Гімназист і Вогняний Змій» (легенда про Змієві вали)).

Зазвичай образ слідчого у цих творах – це людина самовіддана своїй професії, чесна та непохитна у своїх переконаннях, але й іноді хитра та винахідлива, лояльна, або жорстока та безкомпромісна, тобто – різна. Немає чіткого поділу на абсолютно позитивного героя-слідчого та абсолютно негативного героя-злочинця. Часто головний герой неодружений або розлучений чоловік, якого власне життя «звільнило» для виконання службових обов'язків. Іноді особиста лінія має розвиток – зустріч з коханням, але воно зазвичай вистраждане, з перепонами, щасливе лише після закінчення роботи («Самотній вовк» Василя Шкляра).

На особливу увагу заслуговує творчість ще одного українського письменника – Макса (Максима) Кідрука. Вікова категорія його читачів – це підлітковий вік та старше, що особливо тішить в умовах тотального нечитання. У його романі «Не озирайся і мовчи» дивом поєднуються життєві ситуації з такою морозною містикією, присмаченою жахом та психологізмом, що безвольню жене читача дочитати до фіналу, аби врешті-решт отри-

мати очікуване полегшення / розчарування / запитання. Мандрівник Кідрук не лише подорожує світом, але й почуттями та свідомістю читача. Звичайний ланцюг речей – дитина-ліфт-сон-дерево – захоплює загадковістю та відчуттям того, що ти це ніколи не бачив і не відчував. Дивно, як такі прості речі можуть настільки глибоко вражати та викликати відчуття подиву, захоплення, страху. Читаючи романи Стівена Кінга, виникає подібне відчуття: «Холодний сморід липкими щупальцями прослизав у легені. Хлопчак ледве стримувався, щоб не обмочитися» (Кідрук, 2019: 165).

Формат власне твору місцями переходить у вигляд смс-чату, із вкрапленнями англійських фраз, присутня гра з цифрами, геометричними фігурами, формулами, стікерами, схемами приладів – усе це значно зближує твір із підлітковим віком, із цифровим поколінням, а також додає футуристичності та загадковості:

«*Соня 02.44 – ага – Марк 02.44 – навіщо?»* (Кідрук, 2019: 84).

В описах героїв більше уваги приділяється не власне зовнішності (портрет, зріст, комплекція), а пам'ять читача фіксує лише окремі елементи: брудна сукня, кволе тіло («тонкі кістляві руки», «вкрите прищами пташине обличчя», «яйце-подібний череп», «схожий радше на набундючене совеня»), що виводить на перше місце дії, які виконані людиною. Отже, у центрі уваги – дієвість, якою б вона не була (швидкість вирішення проблем, бійка, створення інструмента, приладу тощо).

Дитяча агресія як спосіб існування у певному віці також є частиною твору, густо присмачена брутальними словами, які лише поглиблюють драматизм ситуації: «– Блядь, малий, ти стрьомний!»; «я казала, що ти задрот» (Кідрук, 2019: 82).

Великої ваги для вирішення практичних цілей, які постають перед головними героями (Соня та Марк), набувають знання. Для фізичного виживання у паралельному світі для підлітків стають необхідними математика, фізика, геометрія, ботаніка.

Отже, суміш містичного, потойбічного, цифрового, побутового, наукового, всього, із чого складається життя людини, є тією особливістю роману Макса Кідрука, яка й пояснює його широку популярність.

Висновки. Було охарактеризовано окремі твори трьох авторів (Василя Шкляра, Андрія Кокотюхи, Макса Кідрука), різних за віком та життєвим досвідом: помітним є відхід від традицій української класичної літератури відповідно до зменшення віку митця – українське суспільство прагне бачити себе сучасним, сильним, кон-

курентоспроможним, але з обов'язковим усвідомленням себе як представника української нації.

Сучасні твори української літератури відрізняють тематичним різноманіттям (історія України, пригоди, фантастика), де часто один твір містить суміш жанрових стилів (пригоди-фантастика-побут-історія).

Інструментами для авторів слугують: історичні події, побут українців, психологія взаємовідносин між різними поколіннями, гендерна рівність, що свідчить про широку палітру вибору.

Автори сучасної прози не змушені підлаштуватися під суворі вимоги цензури, вільні подавати людські образи, історично події правдиво. У прагненні віднайти історичну справедливість

авторами використано архівні дані, до творів залучаються легенди та перекази.

У центрі уваги трьох авторів – сильний герой/героїня, тобто сильна особистість, цікава для письменника та читача, що є показовим для розвитку українського суспільства на сьогодні – тільки сильна людина здатна перемагати, бути успішною у професії, долати життєві негаразди та протистояти несправедливості. Слабкі риси, якщо й показані, то лише як засіб «олюднення» героя, вони як тло для розвитку сили.

Літературні твори сучасності здатні задовольнити потребу у читанні різні вікові групи населення, вони різні за темами, засобами опису, стилістикою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кідрук Макс. Не озирайся і мовчи. Харків : ККСД, 2019. 512 с.
2. Кокотюха Андрій. Гімназист і Вогняний Змії. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2018. 272 с.
3. Кокотюха Андрій. Життя на карту. Харків : ККСД, 2021. 304 с.
4. Кокотюха Андрій. Таємне джерело. Тернопіль : Богдан, 2019. 320 с.
5. Кокотюха Андрій. Таємниця козацького скарбу. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2017. 224 с.
6. Кокотюха Андрій. Червоний (без лінії фронту). Харків : ККСД, 2019. 320 с.
7. Шкляр Василь. Самотній вовк. Харків : ККСД, 2019. 224 с.
8. Шкляр Василь. Чорний ворон. Залишенець. Харків : ККСД, 2019. 432 с.

REFERENCES

1. Maks Kidruk. Ne ozyraicia i movchy [Do Not Look Back and Be Silent]. Kharkiv: KKSD. 2019. 512 p. [in Ukrainian].
2. Kokotiukha Andrii. Himnazyst ta Vohnianii Zmii [Gymnasium Student and the Fire Snake]. Kyiv: A-BA-BA-GA-LA-MA-GA. 2018. 272 p. [in Ukrainian].
3. Kokotiukha Andrii. Zhyttia na kartu [Life on the Map]. Kharkiv: KKSD. 2021. 304 p. [in Ukrainian].
4. Kokotiukha Andrii. Taiemne dzherelo [A Secret Well]. Ternopil: Bohdan. 2019. 320 p. [in Ukrainian].
5. Kokotiukha Andrii. Taiemnytsia kozatskoho skarbu [The Secret of the Cossack Treasure]. Kyiv: A-BA-BA-GA-LA-MA-GA. 2017. 224 p. [in Ukrainian].
6. Kokotiukha Andrii. Chervonii. Bez linii frontu [Red. Without Front Line]. Kharkiv: KKSD. 2019. 320 p. [in Ukrainian].
7. Shkliar Vasyl. Samotnii vovk [A Lonely Wolf]. Kharkiv: KKSD. 2019. 224 p. [in Ukrainian].
8. Shkliar Vasyl. Chornii voron [Black Raven]. Kharkiv: KKSD. 2019. 432 p. [in Ukrainian].